

Sygn. akt V CSKP 117/21

POSTANOWIENIE

Dnia 9 września 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Paweł Grzegorzcyk

SSN Monika Koba (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku M. S.

przy uczestnictwie J. Ż-S., S. S., A. A., N. S., D. B., K. B., R. B., U. L-K., W. L., Z. L., T. L. i J. L.

o stwierdzenie nabycia spadku po M. S. i G. S.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 9 września 2021 r.,

skargi kasacyjnej uczestniczki U. L-K.

od postanowienia Sądu Okręgowego we W.

z dnia 18 stycznia 2019 r., sygn. akt II Ca (...),

1) oddała skargę kasacyjną,

2) zasądza od uczestniczki U. L-K. na rzecz wnioskodawczyni M. S. kwotę 360 (trzysta sześćdziesiąt) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 19 grudnia 2017 r. Sąd Rejonowy w Ś. stwierdził, że spadek po M. S. oraz po G. S. na podstawie testamentu ustnego z dnia 17 listopada 1994 r. nabyła w całości M. S..

Sąd pierwszej instancji ustalił, że M. S. zmarł w dniu 09 stycznia 1999 r. Jego spadkobiercami ustawowymi są: żona G. S. i czworo dzieci: M. S., J. Ż-S., M.

B. i A. L.. G. S. zmarła w dniu 28 maja 2017 r., a jej spadkobiercami ustawowymi są dzieci: M. S., J. Ż.-S., M. B. i A. L..

Syn spadkodawców M. S. zmarł w dniu 23 grudnia 1988 r. (przed swoimi rodzicami), a jego spadkobiercami ustawowymi są żona M. S. oraz dzieci S. S., A. A. i N. S.. Córka spadkodawców M. B. zmarła w dniu 26 października 2012 r., a jej spadkobiercami ustawowymi są dzieci: D. B., K. B. i K. B.. Córka spadkodawców A. L. zmarła w dniu 21 czerwca 2015 r., a jej spadkobiercami ustawowymi są: mąż Z. L. oraz dzieci: J. L., W. L., Z. L. i U. L.-K.. J. L. złożył oświadczenie o odrzuceniu spadku. Ma on dwóch synów R. L., który jest bezdzietny i T. L.. R. L. złożył oświadczenie o odrzuceniu spadku po A. L..

Spadkodawcy za życia chcieli uporządkować swoje sprawy spadkowe. G. S. nie umiała pisać, nie mogła zatem sporządzić testamentu w zwykłej formie pisemnej. M. S. umiał pisać. Nie zamierzał jednak poprzestać na testamencie holograficznym, bo wiedział, że w rodzinie sąsiadów był spór co do ważności testamentu sporządzonego w tej formie. Chciał tego uniknąć i mieć pewność, że spadek po nim nabędzie M. S.. Jednocześnie oboje spadkodawcy mieli poważnie utrudniony dostęp do notariusza (najbliższy był w Ś.), a nie mieli własnego środka transportu. Mając możliwość sporządzenia testamentu przed urzędnikiem gminy, postanowili skorzystać z tej formy złożenia oświadczenia ostatniej woli.

M. S. i G. S. w dniu 17 listopada 1994 r. w P. przed sekretarzem Gminy M. C. O., w obecności dwóch świadków A. K. i F. H., oświadczyli swoją ostatnią wolę do protokołu wskazując, że do spadku, jako jedyną, powołują swoją synową M. S. w całości.

Spadkodawcy przeznaczyli M. S. cały swój majątek ruchomy i nieruchomy. Ich majątek nieruchomy ograniczał się w zasadzie do wymienionej w testamencie nieruchomości przyznanej decyzją Kierownika Urzędu Rejonowego w W. z dnia 28 grudnia 1993 r. (...)). Żyli skromnie i poza nieruchomością siedliskową nie mieli innego majątku przedstawiającego wartość ekonomiczną. Sekretarz gminy sporządził jeden protokół przyjęcia testamentu, w którym zawarł ostatnią wolę obojga spadkodawców. Najpierw odebrał ostatnią wolę od M. S., a następnie od G. S.. Po odczytaniu protokołu podpisali oboje spadkodawcy, dwóch świadków i

sekretarz gminy. Jeden z odpisów protokołu został zdeponowany w Urzędzie Gminy M..

Oboje spadkobiercy mieli w chwili sporządzania testamentu pełną zdolność do czynności prawnych, nie byli w stanie wyłączającym świadome czy swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, nie działali pod wpływem błędu ani groźby. Nigdy testamentu nie odwołali ani nie zmienili. Nikt też za ich życia nie kwestionował ważności testamentu, ani nie wskazywał im na konieczność ponowienia tej czynności. Sporządzający protokół przyjęcia testamentu sekretarz gminy C. O., nie miał wiedzy prawniczej i nie zdawał sobie sprawy z ograniczenia wynikającego z art. 942 k.c. Nie przechodził żadnego szkolenia w zakresie sporządzania testamentu allograficznego, uczył się tej czynności na innych protokołach. Nie mógł zatem zwrócić testatorom uwagi, że testament może zawierać rozrządzenia tylko jednego spadkodawcy. M. S., choć umiał pisać i czytać, nie miał jednak żadnej wiedzy dotyczącej sposobu sporządzania testamentów allograficznych. Podobnie G. S., która miała skończone zaledwie cztery klasy szkoły podstawowej i całe życie pracowała w gospodarstwie rolnym, nie miała wiedzy o sposobie i wymogach sporządzania testamentu przed urzędnikiem gminy. Do końca swego życia spadkodawcy byli przekonani, że sporządzili ważne testamenty, a przyjmujący od nich ostatnią wolę sekretarz gminy działał zgodnie z prawem. Zależało im na uniemożliwieniu podważenia testamentu. Byli wdzięczni synowej M. S. za pomoc, której im udzielała zamieszkując z nimi. Chcieli zabezpieczyć ją i jej trójkę dzieci osieroconych po M. S., wiedząc, że nie może liczyć na pomoc z innych źródeł. Do końca życia spadkodawców nikt nie wyprowadził ich z błędnego przekonania, że testament z dnia 17 listopada 1994 r. jest ważny, a sami jego nieważności nie wykryli.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Rejonowy stwierdził, że sporządzony przez spadkodawców testament allograficzny (art. 951 k.c.) jest nieważny, jako zawierający rozporządzenia więcej niż jednego spadkodawcy (art. 942 k.c.), spełnione zostały jednak warunki formalne pozwalające na jego konwersję na testament ustny (art. 952 § 1 k.c.). Spadkodawcy złożyli bowiem swoją wolę ustnie oddzielnie (najpierw M. S., a następnie G. S.), w nieprzerwanej obecności trzech świadków (C. O., A. K., F. H.). Treść testamentu ustnego została

stwierdzona – w sposób i w terminie określonym w art. 952§ 2 k.c. Sekretarz gminy, będący jednym ze świadków testamentu spisał bowiem jego treść w dacie złożenia przez spadkodawców ostatniej woli, z podaniem miejsca i daty oświadczenia będącego jednocześnie miejscem i datą sporządzenia pisma, a pismo to podpisali spadkodawcy i wszyscy świadkowie. Okoliczności te wynikają jednoznacznie zarówno z protokołu przyjęcia testamentu z dnia 17 listopada 1994 r., jak i ze zgodnych zeznań świadków C. O., A. K. i F. H..

Przyjął, że nieważność testamentu allograficznego spowodowana zamieszczeniem w nim rozporządzeń dwóch spadkodawców, nie stanowi przeszkody do uznania złożonych przez nich oświadczeń woli za dwa oddzielne testamenty ustne. Może być bowiem okolicznością szczególną - w rozumieniu art. 952 § 1 k.c. - uzasadniającą przyjęcie, że zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub znacznie utrudnione. Nieświadomość skutku w postaci nieważności sporządzonego testamentu allograficznego powoduje bowiem, że spadkodawca pozostaje w błędnym przekonaniu, że zgodnie z prawem rozporządził swoim majątkiem i nie zachodzi potrzeba ponowienia tej czynności. Dopóki stan taki istnieje, zawieszeniu ulega bieg sześciomiesięcznego terminu do utraty mocy testamentu szczególnego (art. 955 k.c.). W sprawie stan taki utrzymywał się, aż do śmierci spadkodawców, którzy do końca swych dni żyli w uzasadnionym okolicznościami przekonaniu, że sporządzony przez nich testament allograficzny jest ważny. Podkreślił, że do nieważności testamentu doszło wyłącznie z winy sekretarza gminy C. O., który nie zastosował się do zakazu wynikającego z treści art. 942 k.c.

Stwierdził także, że spadkodawcy zadysponowali w testamencie na rzecz M. S. całym swoim majątkiem, zasadniczą jego częścią była bowiem nieruchomości wskazana w decyzji z dnia 28 grudnia 1993 r., a ruchomości nie przedstawiały szczególnej wartości ekonomicznej. Ich wolą - co wynika z całokształtu materiału dowodowego - było powołanie do całego spadku synowej, która z nimi zamieszkiwała i troskliwie się nimi opiekowała.

Postanowieniem z dnia 18 stycznia 2019 r. Sąd Okręgowy w W., oddalił apelację uczestników U. L.-K., W. L., Z. L., T. L. i J. L. od tego rozstrzygnięcia.

Podzielając ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego, dodatkowo ustalił, że w dacie sporządzenia testamentu spadkodawcy pozostawali także właścicielami niezabudowanej działki rolnej nr (...)/1 (o powierzchni 0,30 ha) objętej księgą wieczystą nr (...).

Podzielił również w zasadniczym zakresie argumentację prawną Sądu pierwszej instancji uznając, że wymaga ona jedynie uzupełnienia. Stwierdził, że nieważność testamentu allograficznego stanowi - w okolicznościach sprawy - szczególną okoliczność, w rozumieniu art. 952 § 1 k.c., uzasadniającą przyjęcie, że spadkodawcy sporządzili ważny testament ustny. Wynika to z szeregu ustalonych w sprawie okoliczności (doprowadzenia do nieważności testamentu allograficznego przez urzędnika gminy, braku umiejętności pisanie przez spadkodawczynię, chęci złożenia przez nią oświadczenia ostatniej woli w obecności wspomagającego ją małżonka, nieświadomości nieważności testamentu po stronie spadkobierców, aż do chwili ich śmierci i związane z tym błędne przekonanie o zgodnym z prawem rozporządzeniu majątkiem na wypadek śmierci).

Sąd Okręgowy wskazał, że testament należy tak tłumaczyć, aby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy (art. 948 k.c.). Istotna rola wykładni pojawia się wówczas, gdy spadkodawca wyraził swoją wolę w sposób niejasny, gdyż przepis ten nie może stanowić podstawy uzupełnienia rozrządzeń spadkodawcy, a jedynie pozwala na odcodowanie jego rzeczywistej woli wyrażonej w testamencie oraz utrzymanie poczynionych rozrządzeń i nadanie im rozsądnej treści. Artykuł 961 k.c. stanowi natomiast normę interpretacyjną, która znajduje zastosowanie w wypadku, gdy spadkodawca rozrządził w testamencie poszczególnymi przedmiotami majątkowymi, które wyczerpują prawie cały spadek, istnieje zaś wątpliwość co do rzeczywistej jego woli. W okolicznościach sprawy wykładnia treści testamentu - zdaniem Sądu Okręgowego - jednoznacznie wskazuje, że spadkodawcy chcieli powołać do spadku w całości jedynie wnioskodawczynię. Wynika to z użytego w testamencie sformułowania „jedynym swoim spadkobiercą ustanawiam synową M. S.”, i dalej, „której zapisuję cały swój majątek ruchomy i nieruchomy w postaci określonej w decyzji nr RM/ /gz/6019/87/1541/93 z dnia 28 grudnia 1993 r.”

Sąd Okręgowy stwierdził, że decyzja ta nie obejmowała wprawdzie całego majątku nieruchomości spadkodawców, jednak wykładnia testamentów wskazuje jednoznacznie, że wolą testatorów było powołanie wnioskodawczynie do spadku w zakresie całego majątku ruchomego i nieruchomości. Dostrzegł, że użyte w testamentach sformułowanie "cały majątek w postaci określonej w decyzji z dnia 28 grudnia 1993 r.", może budzić trudności interpretacyjne, skoro decyzja obejmuje tylko 1/2 udziału w prawie własności działki zabudowanej. Miał jednak na względzie, że nie wymienia ona ruchomości, a testament odnosi się do jej treści, także w tym kontekście. Ponadto, testatorzy odnosili rozporządzenie całym swoim majątkiem nieruchomości do decyzji, nie sprecyzowali jednak, że dotyczy ona jedynie 1/2 udziału w prawie własności nieruchomości, które im przysługiwało. Na tej samej zasadzie nie wskazali, że rozrządzenie to nie obejmuje działki niezabudowanej nr (...)/1. Posługując się sformułowaniem „cały swój majątek ruchomy i nieruchomy” objęli zatem swoją wolą nie tylko ruchomości, których wskazana w testamencie decyzja nie wymienia, ale także działkę niezabudowaną nr (...)/1 przylegającą do działki siedliskowej. Okoliczności te wskazują, iż decyzja wymieniona w testamentach nie może być uznana za tę, która zamyka skład spadku i ogranicza go do udziału w prawie własności działki siedliskowej. Analiza treści testamentu prowadzi do wniosku, że spadkodawcy rozrządzili całym swoim majątkiem, nie czyniąc żadnych wyłączeń w tym zakresie.

Okoliczności te znajdują także potwierdzenie w zeznaniach świadków, którzy stwierdzili, że spadkodawcy traktowali nieruchomość wskazaną w decyzji wymienionej w testamencie jako całość, z przylegającą do niej działką niezabudowaną nr (...)/1, co do której decyzja uwłaszczeniowa wydana została wcześniej (20 lipca 1993), niż wymieniona w testamencie decyzja z dnia 28 grudnia 1993 r. Wskazał, że przy wykładni testamentu celem zapewnienia najpełniejszego urzeczywistnienia woli testatora, należy uwzględniać stan rzeczy z chwili sporządzenia testamentu, który brał pod uwagę spadkodawca. Mając to na uwadze Sąd odwoławczy uznał, że wola wyrażona przez testatorów nie może - w okolicznościach sprawy - budzić wątpliwości, co wyklucza potrzebę sięgania do reguły interpretacyjnej z art. 961 k.c.

Od powyższego rozstrzygnięcia skargę kasacyjną złożyła uczestniczka U. L.-K. zaskarżając postanowienie w całości i wnosząc o jego uchylenie oraz przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Zaskarżonemu postanowieniu zarzuciła naruszenie: art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 zd. 1 k.p.c. i art. 670 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 zd. 1 k.p.c., przez niewłaściwe zastosowanie art. 952 § 2 i § 3 k.c. do stanu faktycznego niejednoznacznie ustalonego w istotnym z tego punktu widzenia zakresie, pomimo szczególnego obowiązku działania z urzędu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku; art. 952 § 1 k.c. w zw. z art. 942 k.c. i w zw. z art. 958 k.c. przez błędną wykładnię i przyjęcie, że nieważność testamentu przewidzianego w art. 951 § 1 k.c. spowodowana zamieszczeniem w nim rozrządzeń dwóch spadkodawców, nie stanowi przeszkody do uznania złożonych oświadczeń woli za dwa oddzielne testamenty ustne, podczas gdy taki pogląd stanowi obejście zasady przewidzianej w art. 942 k.c., w którym jest mowa o wszystkich testamentach, w tym ustnych; art. 948 § 1 i § 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie, dokonanie wykładni uzupełniającej oświadczeń i przyjęcie, że spadkodawcy rozporządzili także prawem własności działki nr (...)/1; art. 961 zd. 1 k.c. przez przyjęcie, że zawiera on szczególną regułę interpretacyjną, którą należy posilkować się jedynie, gdy wykładnia oparta na regułach zawartych w art. 948 k.c. nie pozwala na uzyskanie jednoznacznych rezultatów, art. 952 § 1, § 2 i § 3 k.c. w zw. z art. 958 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i pominięcie, że podstawowym warunkiem skuteczności testamentu ustnego (art. 952 § 1 k.c.) jest spisanie oświadczenia, o którym mowa w art. 952 § 2 k.c., które odzwierciedla pełną treść oświadczenia woli spadkodawcy, a zniekształcenie oświadczenia woli spadkodawcy, wyklucza uznanie, że doszło do prawidłowego stwierdzenia treści testamentu w myśl art. 952 § 2 k.c.

Wnioskodawczyni w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Najwyższy miał na względzie, że skargę kasacyjną na posiedzeniu niejawnym w dniu 17 czerwca 2020 r. przyjęła do rozpoznania sędzia Sądu Najwyższego, która została powołana do urzędu na stanowisku sędziowskim przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, ukształtowanej w trybie określonej przepisami ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa, oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 3, z późn. zm.), co zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2020 r. podjętą w składzie połączonych Izb: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (BSA I - 4110-1/2020), mającą moc zasady prawnej, skutkuje sprzecznością tak ukształtowanego składu sądu - orzekającego po dniu wydania uchwały - z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. (pkt 1 i 3 oraz 54 uchwały). Dostrzegł także, że problem orzekania w tak ukształtowanym składzie stał się podstawą wystąpienia przez Sąd Najwyższy z pytaniem prejudycjalnym do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej postanowieniem z dnia 21 maja 2019 r., III CZP 25/19, OSNC 2019, nr 10, poz. 99 (por. wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Sąd Najwyższy w dniu 26 czerwca 2019 r., C-487/19, *W.Ż.*, Dz. Urz. UE C 327, s. 4).

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę nie uznał jednak za celowe oczekiwania na rozstrzygnięcie tego pytania, mając na względzie, że pozytywna decyzja procesowa w przedmiocie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, warunkowana stwierdzeniem publicznoprawnych okoliczności przemawiających za merytorycznym rozstrzygnięciem skargi przez Sąd Najwyższy (przyczyn kasacyjnych - art. 398⁹ § 1 k.p.c.), nie kończy postępowania kasacyjnego i nie podlega badaniu w aspekcie materialnym lub procesowym przez skład Sądu Najwyższego orzekający o zasadności podstaw skargi kasacyjnej. Rozstrzygnięcie to nie mogłoby w konsekwencji rzutować na ostateczny wynik postępowania kasacyjnego, co oznacza, że brak było przeszkód proceduralnych do merytorycznego rozpoznania skargi kasacyjnej.

Z tych samych przyczyn zbędne było badanie konsekwencji prawnych: wydania przez Trybunał Konstytucyjny wyroku z dnia 20 kwietnia 2020 r., U 2/20 (OTK - A 2020/61) w stosunku do uchwały wykładniczej Sądu Najwyższego, w ramach mającego mieć miejsce sporu kompetencyjnego, poza zakresem

kompetencji określonej przepisem art. 188 Konstytucji i w składzie którego zasiadali sędziowie, których udział był już przedmiotem stwierdzenia w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7 maja 2021 r., 4907/18 (Xero Flor spółka z ograniczoną odpowiedzialnością v. Polsce) naruszenia przez Rzeczpospolitą Polską konwencyjnego prawa do sądu, a także badanie dopuszczalności istnienia w krajowym systemie prawnym w świetle Konstytucji i prawa Unii Europejskiej art. 23§ 2 i 3 oraz art. 82 § 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 154) (por. w tym kontekście postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2021 r., I NZZP 1/21, niepubl., w wydaniu którego uczestniczyli sędziowie powołani do urzędu na stanowisku sędziowskim w trybie i okolicznościach, które stały się podstawą podjęcia przez Sąd Najwyższy uchwały z dnia 23 stycznia 2020r., BSA I - 4110-1/2020 i których status był przedmiotem postępowania w sprawie I NZZP 1/21).

Zarzute naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 zd. 1 k.p.c. i art. 670 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 zd. 1 k.p.c., i w zw. z art. 952 § 2 i § 3 k.c. jest bezzasadny. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się konsekwentnie, że naruszenie art. 328 § 2 (aktualnie art. 327¹ k.p.c.) w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., może być zarzucane w skardze kasacyjnej tylko wyjątkowo, gdy wady uzasadnienia uniemożliwiają dokonanie kontroli kasacyjnej z uwagi na jego sporządzenie w sposób nie pozwalający na zorientowanie się w przyczynach natury faktycznej i prawnej, które legły u podstaw rozstrzygnięcia (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2000 r., I CKN 272/00, niepubl., z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, niepubl., i z dnia 18 lutego 2005 r., V CK 469/04, MoP 2009, nr 9, str. 501). Sytuacja taka w badanej sprawie nie zaistniała, Sąd Okręgowy w motywach rozstrzygnięcia wyjaśnił bowiem podstawę faktyczną i prawną rozstrzygnięcia w sposób umożliwiający przeprowadzenie kontroli kasacyjnej. W uzasadnieniu skargi - ograniczającej się w tym zakresie do przytoczenia treści zarzutu - brak w istocie wyjaśnienia na czym mają polegać braki w podstawie faktycznej rozstrzygnięcia, które uniemożliwiają prawidłowe zastosowanie przepisów prawa materialnego. Sąd spadku zrealizował także swoje obowiązki badania z urzędu, kto jest spadkobiercą (670 § 1 k.c.). Okoliczność, że wyniki tej oceny nie są satysfakcjonujące dla skarżącej nie dowodzi naruszenia tego przepisu.

Kwestia natomiast prawidłowości stanowiska Sądu Okręgowego w kwestii, czy dokument z dnia 17 listopada 1994 r. stanowi stwierdzenie treści dwóch testamentów ustnych w świetle art. 952 § 2 k.c., czy też wymagane było stwierdzenie treści testamentu ustnego na zasadach i w terminie o którym mowa w art. 952 § 3 k.c., może być przedmiotem zarzutów i oceny w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.).

Chybiony jest zarzut naruszenia art. 952 § 1 w zw. z art. 942 k.c. i w zw. z art. 958 k.c. W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, że nieważność testamentu przewidzianego w art. 951 k.c. spowodowana zamieszczeniem w nim rozporządzeń dwóch spadkodawców (art. 942 k.c.) nie stanowi przeszkody do uznania oświadczeń woli złożonych przez tych spadkodawców za dwa oddzielne testamenty ustne. U jego podstaw legło stwierdzenie, że nieważność testamentu allograficznego, wywołana zaniedbaniem funkcjonariusza publicznego, który ma obowiązek czuwać nad zachowaniem warunków formalnych testamentu i która wychodzi na jaw dopiero po śmierci spadkodawcy, jest tak doniosła dla zainteresowanych, że usprawiedliwia w pełni ocenę, że jej spowodowanie stanowi okoliczność szczególną w rozumieniu art. 952 § 1 k.c. Dopóki spadkodawca jest w stanie nieświadomości co do nieważności sporządzonego testamentu allograficznego, dopóty nie ma on możliwości sporządzenia zgodnie z prawem testamentu zwykłego, co powoduje zawieszenie biegu sześciomiesięcznego terminu, o którym mowa w art. 955 k.c. (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 22 marca 1971 r., III CZP 91/70, OSNC 1971, nr 10, poz. 168, uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1974 r., III CZP 19/74, OSNC 1974, nr 12, poz. 209, z dnia 9 lutego 1981 r., III CZP 68/80, OSNC 1981, nr 6, poz. 103, z dnia 22 marca 1982 r., III CZP 5/82, OSNC 1982, nr 8 - 9, poz. 117, postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 1997 r., II CKU 4/97, niepubl., z dnia 24 marca 1998 r., I CKU 6/98, Prok. i Pr. - wkł. 1998, nr 9, poz. 27, z dnia 17 marca 2004 r., II CK 67/03, niepubl., oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2015 r., III CSK 16/15, OSNC 2016, nr 10, poz. 122).

Także pod rządem art. 82 dekretu z dnia 8 października 1946 r. Prawo spadkowe (Dz.U. Nr 60, poz. 328) orzecznictwo uznawało za szczególną okoliczność w rozumieniu tego przepisu, wskutek której sporządzenie testamentu zwykłego byłoby niemożliwe lub znacznie utrudnione, nie zachowanie przez osobę wobec której spadkodawca oświadczył ostatnią wolę wymogów formalnych testamentu allograficznego (por. m.in. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1951 r., C 1325/51, OSNC 1952, z. 3, poz. 84, z dnia 10 września 1954 r., I CR 1026/54, NP. 1955, z. 12, str. 110, i z dnia 21 października 1961 r., 4CR 644/61, OSNCP 1962, z. 4, poz. 145).

Takie też stanowisko - co do tego złożonego zagadnienia - przeważa w literaturze przedmiotu i podziela je skład orzekający w niniejszej sprawie. Nieważny testament allograficzny może bowiem spełniać wszystkie przesłanki ważności testamentu ustnego (art. 952 § 1 k.c.), do którego art. 942 k.c. nie znajduje zastosowania. Przychylić należy się do utrwalonego w orzecznictwie Sądu Najwyższego i dominującego w doktrynie stanowiska, że słowo „testament” zostało w tym przepisie użyte w znaczeniu „dokumentu”. Jeżeli każdy ze spadkodawców złożył oświadczenie swojej ostatniej woli przy jednoczesnej obecności trzech świadków, to sporządzone zostały dwa oddzielne testamenty ustne. Oświadczenie każdego testatora zachowuje, jako rozporządzenie ostatniej woli, swoją samodzielność i brak jest - tak jak ma to miejsce w przypadku dokumentu - substratu łączącego mechanicznie kilka rozporządzeń w jeden akt. Na ważność testamentu ustnego nie wpływa okoliczność, że ustne oświadczenia ostatniej woli zostały złożone w tym samym czasie, miejscu i wobec tych samych świadków, że zostały powiązane treściowo, ani nawet okoliczność czy zostały złożone po kolei czy na przemian (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 1960 r., II CR 539/60, OSN 1961, nr 2, poz. 55 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2001 r., III CKN 396/00, niepubl.).

Bezzasadny jest także zarzut naruszenia art. 952 w zw. z art. 958 k.c. przez przyjęcie, że w sprawie doszło do stwierdzenia treści testamentu ustnego w sposób określony w art. 952 § 2 k.c.

Po pierwsze, pismo stwierdzające treść testamentu ustnego nie jest testamentem, a jedynie oświadczeniem wiedzy o treści testamentu ustnego już istniejącego, a więc dokumentem o wtórnym charakterze dowodowym, nie ma więc do niego zastosowania zasada zakazu sporządzania testamentów wspólnych (art. 942 k.c.). Protokół z przyjęcia testamentu ustnego z dnia 17 listopada 1994 r. zawierający dwa oświadczenia spadkodawców spełnia zatem wszystkie wymogi art. 952 § 2 k.c., co oznacza, że nie zachodziła podstawa do stwierdzenia treści testamentów na zasadach wynikających z art. 952 § 3 k.c.

Po drugie, skarżąca nie dostrzega, że testament ustny także podlega wykładni mającej na celu możliwe najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy (art. 948 k.c.). W konsekwencji treść oświadczenia woli spadkodawcy zawarta w piśmie ją utrwalającym podlega wykładni na tych samych zasadach, jak każdy inny testament. Nie należy mylić wykładni treści testamentu z ścisłym zawarciem wyników tej wykładni w treści dokumentu stwierdzającego treść testamentu ustnego (art. 952 § 2 k.c.). W realiach sprawy nie doszło zatem do sytuacji ustalenia osoby spadkobiercy w sposób nie wynikający z treści dokumentu stwierdzającego treść testamentu ustnego (art. 952 § 2 k.c.)

Sąd Okręgowy nie naruszył także art. 948 k.c. i art. 961 k.c. przyjmując, że wolą spadkodawców było powołanie do całego spadku M. S.. Testament należy bowiem tak tłumaczyć, aby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy, a jeżeli może być on tłumaczony rozmaicie należy przyjąć taką wykładnię, która pozwala utrzymać rozporządzenia spadkodawcy w mocy i nadać im rozsądną treść (*interpretatio in favorem testamenti*). Wykładając testament należy stosować wykładnię subiektywno - indywidualną, która decydujące znaczenie przypisuje sposobowi rozumienia oświadczenia woli przez samego testatora (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2001 r., II CKN 378/00, niepubl. i z dnia 6 października 2016 r., IV CSK 825/15, niepubl.).

Sądy *meriti* prawidłowo wywiązały się z tego zadania, a w skardze - opartej na wybiórczym cytowaniu tylko fragmentów oświadczenia ostatniej woli spadkodawców - brak istotnych argumentów mogących przemawiać za wykładnią forsowaną przez skarżącą. Użyte w testamentach sformułowania w postaci: „na

wypadek śmierci swoim majątkiem”, „całym majątkiem ruchomym i nieruchomym”, „jedynym swoim spadkobiercą ustanawiam M. S.” wskazują jednoznacznie, że wolą testatorów było rozporządzenie całym majątkiem i ustanowienie jedynym spadkobiercą wnioskodawczyni. Trafnie Sąd Okręgowy przyjął, że celem nadania rozsądnej treści rozporządzeniom spadkodawców (art. 948 § 2 k.c.) przyjąć należy, że nawiązanie w treści ich oświadczeń do decyzji z dnia 28 grudnia 1993 r. nie oznacza, że ich wolą było pozostawienie poza treścią testamentu niezabudowanej działki nr (...)/1, która była objęta decyzją z innej daty. Jest oczywiste, że cały majątek ruchomy i nieruchomy spadkodawców nie został ujęty w decyzji z dnia 28 grudnia 1993 r. (...)). Nawiązanie do treści tej decyzji - w kontekście pozostałej treści testamentu - wskazuje, że było to wyłącznie wynikiem niedoskonałej redakcji testamentu allograficznego. Nadawanie tej okoliczności innego znaczenia, wypacza treść ostatniej woli spadkodawców, pozbawiając ją racjonalności, czemu dyrektywy wykładni testamentu - o których mowa w art. 948 k.c. - mają przeciwdziałać.

Wykładnia testamentu oparta na tekście pisma stwierdzającego ich ostatnią wolę (art. 952 § 2 k.c.) - jak prawidłowo przyjęły Sądy *meriti* - znajduje dodatkowe wzmocnienie w okolicznościach zewnętrznych w stosunku do treści testamentu. Wynika z nich, że spadkodawcy chcieli zabezpieczyć materialnie przez powołanie do całego spadku mieszkającą z nimi wspólnie M. S. (wdowę po ich zmarłym synu M. S.). Wbrew stanowisku skarżącej Sąd dokonując wykładni testamentu powinien uwzględnić zarówno treść dokonanych rozporządzeń, jak i okoliczności zewnętrzne w stosunku do testamentu, o ile mogą być pomocne do ustalenia rzeczywistej woli spadkodawcy wyrażonej w testamencie (por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 1971 r., III CZP 56/71, OSNCP 1972, nr 3, poz. 47 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1971 r., II CKN 547/97, OSNC 1998, nr 7-8, poz. 118, z dnia 16 listopada 1993 r., I CRN 173/93, niepubl., z dnia 13 lutego 2001 r., II CKN 378/00, niepubl., i z dnia 13 czerwca 2001 r., II CKN 543/00, OSNC 2002, nr 1, poz. 14). Tak dokonanej wykładni nie należy identyfikować z niedopuszczalnym uzupełnieniem testamentu o treści, których on nie zawiera (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 1963 r., III CR 131/62, OSNCP 1964, nr 2, poz. 39 i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2002 r., IV CKN 1587/00, IC 2003, nr 7-8, str. 45).

Prawidłowo także Sąd Okręgowy przyjął, że w okolicznościach sprawy nie znajdował zastosowania art. 961 k.c. Wykładnia testamentu - której skarżąca skutecznie nie zakwestionowała - doprowadziła bowiem Sąd Okręgowy do przekonania, że spadkodawcy powołali M. S. do całego spadku, a nie przeznaczyli jej w testamencie poszczególnych przedmiotów majątkowych, które wyczerpują prawie cały spadek, jak tego wymaga art. 961 k.c.

W art. 948 i 961 k.c. zawarte są reguły interpretacyjne, stosowane według kolejności: najpierw ogólna reguła wykładni przewidziana w art. 948 k.c., a dopiero, gdy ona zawiedzie, wykładnia według reguły określonej w art. 961 k.c. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2010 r., IV CSK 524/09, OSP 2012, nr 3, poz. 29). Taka relacja między ogólnymi zasadami wykładni testamentów (art. 948 k.c.), a regułami szczegółowymi jest zgodna z zasadą *favor testamenti*, w myśl której wola testatora powinna mieć priorytet względem szczegółowych reguł interpretacyjnych wprowadzonych do kodeksu cywilnego przez ustawodawcę. Dyrektywa interpretacyjna zawarta w art. 961 k.c. ma zastosowanie wyłącznie w przypadku istnienia wątpliwości co do charakteru prawnego dokonanych rozporządzeń testamentowych. Jeżeli rozporządzenia testatora nie budzą wątpliwości co do ich charakteru lub w drodze interpretacji testamentu charakter ten można ustalić - co miało miejsce w okolicznościach sprawy - to wykluczone jest stosowanie tej dyrektywy (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2011 r., I CSK 419/10, niepubl.).

Z przytoczonych względów na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji, a o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 520 § 3 w związku z art. 391 § 1 i z art. 398²¹ k.p.c. oraz § 10 ust. 4 pkt 2 i § 6 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2015 r., poz. 1800 ze zm.).